

ปัญหาทับซ้อนของเด็กเสี่ยงหลุดสะท้อนปัญหาเชิงโครงสร้าง

พรวิณี ยุทธสารเสนีย์

สมพงษ์ จิตระดับ สุอังคะวาทิน

หน่วยปฏิบัติการวิจัยเพื่อการพัฒนาเด็กและเยาวชน

คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาวะเสี่ยงหลุดออกจากระบบการศึกษาของเด็กและเยาวชนเป็นอีกหนึ่งสถานการณ์เรื้อรังและทวีความรุนแรงยิ่งขึ้นในสังคมไทย อีกทั้งมีการส่งต่อความยากจนข้ามรุ่นอย่างต่อเนื่อง การดำเนินการของโครงการ “ศูนย์ช่วยเหลือเด็กและเยาวชนในภาวะวิกฤตการศึกษา” ของกองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา (กสศ.) เป็นอีกหนึ่งรูปแบบการช่วยเหลือและชะลอการเสี่ยงหลุดจากระบบการศึกษาผ่านการบูรณาการกลไกในรูปแบบต่าง ๆ อาทิ ระบบราชการจังหวัด ภาคท้องถิ่น และภาคประชาสังคม ตลอดจนรวบรวมข้อมูลสังเคราะห์บทเรียนจากการดำเนินการ และสื่อสารเพื่อขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงในเชิงนโยบาย

จากการดำเนินงานพบว่าสาเหตุของปัญหาการเสี่ยงหลุดออกจากระบบการศึกษาของเด็กและเยาวชนสามารถแบ่งออกเป็น 4 สาเหตุหลัก คือ ปัญหาเศรษฐกิจ ปัญหาครอบครัว ปัญหาสาธารณสุข และปัญหาอุบัติเหตุ โดยหากมองลึกลงไปในแต่ละปัญหาจะพบว่ามีความเกี่ยวเนื่องกัน และสะท้อนถึงระบบโครงสร้างทางสังคมที่ไม่ได้เอื้อต่อการหลุดพ้นต่อปัญหา จากข้อค้นพบในมิติของเศรษฐกิจ พบว่านักเรียนส่วนใหญ่มีฐานะยากจนเฉลี่ย 1,135 บาท อีกทั้งยังมีภาระหนี้สินต่อครัวเรือนเฉลี่ย 14,780 บาท นอกจากนี้ยังพบว่าผู้ประกอบการที่ประกอบอาชีพมีรายได้ที่ต่ำ โดยได้ค่าแรงเพียงวันละ 34 บาท ซึ่งไม่เพียงพอต่อการจุนเจือครอบครัวและสนับสนุนการศึกษาของบุตรหลาน ในส่วนของผู้ประกอบการที่ไม่ได้ประกอบอาชีพ พบว่ามีปัญหาด้านสุขภาพทั้งทางกาย ปัญหาด้านจิตใจ อุบัติเหตุ การถูกเลิกจ้าง ภาระที่ต้องดูแลบุตรหลาน ไปจนถึงภาวะการยอมจำนนต่อความยากจน หากมองปัญหาเหล่านี้อย่างผิวเผิน อาจมองได้ว่าเป็นปัญหาที่มาจากตัวบุคคลเนื่องจากมีความสามารถในการหารายได้น้อย ขาดแรงกระตุ้นหรือรันท ไม่ต่อสู้ ไม่เห็นความสำคัญเรื่องการศึกษา หรือขาดความรู้ทางด้านการเงินและการบริหารจัดการความเสี่ยง แต่หากมองลึกลงไปกว่านั้น จะพบว่าปัญหาเหล่านี้เป็นส่วนหนึ่งของระบบโครงสร้างทางสังคมที่ไม่เป็นธรรม ไม่ว่าจะเป็นการจ้างงานและรายได้ที่ต่ำกว่ามาตรฐาน ระบบการกู้เงินที่อิงเครดิตที่ดีเป็นหลักและนำไปสู่การเป็นหนี้ของระบบที่มีดอกเบี้ยแสนแพง การจัดเก็บภาษีที่ทำให้คนที่มียาได้น้อยเสียภาษีมาก สภาพแวดล้อมที่ไม่เอื้ออำนวยต่อความฝันและแรงบันดาลใจ ความห่างไกลเมืองและความเจริญที่ส่งผลต่อมุมมองด้านอาชีพ การศึกษา ตลอดจนโอกาสในการเข้าถึงงานดี ๆ หรือแม้แต่การเข้าถึงข้อมูลที่ตรงกับความสนใจและการเรียนรู้ตลอดชีวิตที่มีคุณภาพ โดยปัญหาเหล่านี้ส่งผลโดยตรงต่อครอบครัวเด็กและเยาวชนที่มีภาวะเสี่ยงหลุดจากระบบการศึกษา ในส่วน of ปัญหาด้านครอบครัว พบว่าเป็นครอบครัวแหว่งกลาง 70% กล่าวคือเด็กอยู่กับตายายหรือปู่ย่า

ที่มีความยากจนหรือมีความพิการ เนื่องจากพ่อแม่ทิ้งไปหรือจะต้องไปทำงานต่างถิ่นเพื่อเลี้ยงชีพ อีกทั้งในบางครอบครัวยังมีลักษณะของการเป็นภาวะพึ่งพิง กล่าวคือมีสมาชิกที่ไม่ใช่ครอบครัวของตนอยู่ร่วมอาศัย โดยลักษณะของครอบครัวเช่นนี้ส่งผลต่อความสามารถในการอุปการะด้านการศึกษาของบุตรหลาน อีกทั้งในบางกรณียังประสบปัญหาด้านอุบัติเหตุและสาธารณสุขซึ่งเป็นการทวีความรุนแรงของความยากจนและการเสี่ยงหลุดออกจากระบบการศึกษาของเด็กและเยาวชนยิ่งขึ้นไป

ในขณะที่เดียวกันระบบการศึกษาเองกลับกลายเป็นส่วนหนึ่งของปัญหาการหลุดออกจากระบบการศึกษา ไม่ว่าจะมาจากวัฒนธรรมการแข่งขันที่เน้นพัฒนาเด็กที่เรียนดีเพื่อชื่อเสียงของโรงเรียน อดีตต่อเด็กที่มีปัญหาหรือวัยรุ่นที่ท้องก่อนวัยอันควร หรือแม่แต่นโยบายเรียนฟรีที่ท้ายที่สุดแล้วนักเรียนและผู้ปกครองต้องแบกรับค่าใช้จ่ายแฝงอย่างเครื่องแบบนักเรียน เครื่องแบบลูกเสือเนตรนารี อุปกรณ์การเรียน ตลอดจนค่าเดินทางในการไปโรงเรียนในแต่ละวัน อีกทั้งการศึกษาขั้นพื้นฐานในศูนย์กลางไม่สามารถรองรับเด็กที่เสี่ยงหลุดจากระบบการศึกษาได้เนื่องจากข้อจำกัดทางกฎหมายที่ระบุอายุขั้นต่ำ 15 ปีขึ้นไปในการเข้ารับบริการทางการศึกษา หรือแม้กระทั่งการศึกษาทางเลือกที่สามารถรองรับความหลากหลายของเด็กและโอรับข้อจำกัดบางอย่างที่ทำให้เด็กไม่สามารถศึกษาในโรงเรียนได้ ก็ยังคงเป็นประเด็นสำคัญที่ต้องพัฒนา หากมองไปถึงโอกาสทางการศึกษาตลอดชีวิตของผู้ปกครอง ยังพบว่ามีความยากลำบากในการเข้าถึงการศึกษาผู้ใหญ่และการศึกษาเพื่อพัฒนาทักษะแรงงานหรืออาชีพที่นำมาซึ่งรายได้ที่มากขึ้น โดยการเข้าไม่ถึงโอกาสเหล่านี้ อาจมาจากปัญหาด้านสุขภาพ ความพิการ อายุ การเงิน ความห่างไกลความเจริญ ตลอดจนภาระที่ต้องเลี้ยงดูบุตรหลาน

จะเห็นได้ชัดว่าปัญหาที่เกิดขึ้นนั้นไม่ได้มาจากตัวปัจเจกบุคคลเพียงอย่างเดียว หากแต่เป็นผลของปัญหาในระดับมหภาคดังที่กล่าวไปข้างต้น อีกทั้งปัญหายังมีความซับซ้อนและส่งผลกระทบต่ออีกหลายด้านไม่ได้ถึงแม้ว่าการช่วยเหลือด้านทุนการศึกษาสามารถช่วยให้เด็กหลุดพ้นหรือชะลอภาวะเสี่ยงหลุดจากระบบการศึกษาได้ แต่ก็ยังพบว่าในมิติอื่น ๆ ยังคงเป็นปัญหาอยู่ ทำให้ในบางกรณีมีแนวโน้มที่จะหลุดออกจากระบบการศึกษาอีกครั้งหากไม่ได้รับความช่วยเหลืออย่างต่อเนื่อง เนื่องจากยังคงหลุดวนซ้ำและแหวดล้อมไปด้วยปัญหาอื่น ๆ รวมถึงระบบและโครงสร้างสังคมแบบเดิม

ปัญหาที่หลากหลายเหล่านี้นำมาสู่มุมมองในการแก้ปัญหา คือ การไม่มองปัญหาเป็นเอกเทศเดี่ยว ๆ แต่ในทุกปัญหาล้วนเกี่ยวพันทับซ้อนและเชื่อมโยงกัน และไม่สามารถหลุดพ้นจากปัญหาได้อย่างยั่งยืนหากให้ความสำคัญกับปัญหาเพียงด้านใดด้านหนึ่ง การมองปัญหาในมุมมองของอำนาจทับซ้อน (Intersectionality) ที่ฉายภาพถึงอัตลักษณ์ที่หลากหลายของเด็กคนหนึ่งและนำมาซึ่งปัญหาหลายมิติที่ซ้อนทับกัน ทำให้เห็นประสบการณ์ชีวิตที่เด็กและเยาวชนจะต้องพบเจอ และนำไปสู่ข้อค้นพบด้านบริบทสังคมในเชิงมหภาคที่ส่งผลต่อปัญหาในระดับปัจเจก แนวทางอำนาจทับซ้อน (Intersectional approach) อาจเป็นเครื่องมือที่สำคัญใน

การทำงานกับเด็กและเยาวชนและการกำหนดนโยบายที่เกี่ยวข้องกับการช่วยเหลือเด็กในภาวะวิกฤตทางการศึกษา เนื่องจากเป็นการทำความเข้าใจปัญหาที่ซับซ้อนจากสิ่งที่เด็กและครอบครัวต้องพบเจอ และสามารถเชื่อมโยงไปถึงปัญหาในการเข้าถึงการศึกษา สาธารณูปโภค สุวีสวัสดิการ การจ้างงาน การเงิน ที่สะท้อนให้เห็นถึงความไม่เป็นธรรมในเชิงโครงสร้าง การมองปัญหาด้วยมุมมองอำนาจทับซ้อนอาจเป็นจุดเริ่มต้นของการแก้ไขปัญหาในระดับปฏิบัติการและนโยบายที่ครอบคลุมความท้าทายหลายด้าน มาจากความต้องการที่แท้จริง ไม่ทิ้งใครไว้ข้างหลัง ตลอดจนสามารถขับเคลื่อนไปสู่การแก้ไขปัญหาในเชิงโครงสร้างอย่างเป็นระบบ

